

Van zeewering tot straat in

De Spaarndammerdijk is een historisch stukje stad. Niet alleen als oude woon- en werkbuilt, de dijk was ooit een middeleeuwse zeewering, versterkt na een vervelende ervaring van Karel V.

JOOST VERMEULEN

Je vindt er nieuwe natuur pal naast verouderde industrie. Er liggen voetbalvelden en recreatieterrein, volkstuinten en kassen. De Westrandweg, de vierbaansweg die moet aansluiten op de tweede Coentunnel zal er dwars doorheen lopen. En ook het spoor zal in de toekomst meer ruimte claimen.

Kortom het smalle stukje Amsterdam dat ingeklemd ligt tussen de Haarlemmerweg en het Noordzeekanaal en dat zich uitstrekt van het Westerpark tot Halfweg, staat ruimtelijk onder zware druk. En bij al die plannen moet men ook nog rekening houden met een belangrijk cultuurhistorisch object: de Spaarndammerdijk.

Er staan sinds kort ter hoogte van begraafplaats Sint Barbara drie beelden aan de Spaarndammerdijk, drie gevleugelde bewakers van de dood, engelen zonder hoofd. Op deze lommerrijke dodenakker vinden tegenwoordig behalve roomse christenen ook anders gelovigen een laatste rustplaats. Vanwege hun aanwezigheid hebben de engelen geen gezicht. Dat mag niet van de islam, althans dat dacht de kunstenaar.

Het had niet veel gescheeld of de beelden zouden naast de oprit van een benzinestation hebben gestaan. In de bosjes aan de andere kant van de dijk bleken echter rugstreeppadden te huizen. Die amfibieën hebben na een jarenlang slepende strijd in 2008 de slag met BP en het stadsdeel gewonnen. In het voorjaar kun je hier dus nog steeds het karakteristieke liefdeslied van deze pad komen beluisteren.

Even verderop aan de dijk ligt links in de diepte de boerderij van Hogenes, genoemd naar de boerenfamilie die daar woonde. Vijftien jaar geleden vertrok het laatste familielid. De boerderij stond daarna jaren leeg. Er moest een stadsdeelbestuurder sneuvelen voordat de buurtboerderij, zoals hij sindsdien heet, van de sloop kon worden gered. Nu bakken psychiatrische patiënten samen met vrijwilligers er pannenkoeken. De patiënten verblijven in het pal naast de boerderij gelegen gloednieuwe centrum, dat door Mentrum wordt beheerd.

De weilanden die tussen Sint Barbara en de boerderij liggen, zijn –

ondanks hun alledaagse uiterlijk – uniek. Er zou eigenlijk een groot bord moeten staan waarop wordt uitgelegd dat dit zowat het laatste restant is van het oeroude veenweidelandschap. Een landschap dat ontstond toen meer dan duizend jaar geleden bewoners van de kuststreek de moerassen introkken om het laagveen te ontginnen.

Van af de hoek van Sint Barbara tot aan de kruising met de Transformatorweg is maar driehonderd meter. En daar vinden we de oudste dijk van Amsterdam.

Die dijk heeft overige alles te maken met dat laatste stukje veenweide aan zijn voet. De nieuwe bewoners van het laagveen groeven kaarsrechte sloten door het moeras, die waren bedoeld om het veen te ontwateren. Op die drogere grond konden men vee weiden en bescheiden landbouw bedrijven. Door de ontwatering klonk het veen echter heel snel in. Lag het oorspronkelijk ettelijke meters boven de zeespiegel, na honderd jaar was de bodem al gezakt tot tientallen centimeters daaronder de zeespiegel.

De eerste dijken werden om de nederzettingen heen gebouwd. Vervolgens werden zogenoemde omringdijken aangelegd, die ook de landbouwgronden beschermden. Bij het Spaarne werd een dam aangelegd, de Spaarndam, ter hoogte van de Amstel de (Amster)dam en ter hoogte van het riviervak de Slochter of Slooter de Slooterdam. De Spaarndammerdijk, die langs het IJ liep, verbond uiteindelijk deze dammen. In stukken uit het begin van de dertiende eeuw is al sprake van die dijk.

Toen in de zeventiende eeuw Amsterdam aan de westkant werd uitgebreid, werd de dijk opgenomen in het stedelijke weefsel. Je kunt in de Haarlemmerdijk en de Haarlemmerstraat de loop nog gemakkelijk herkennen. Enkele panden aan de kop van de Haarlemmerstraat hebben zelfs nog de oorspronkelijke, lager gelegen achterhuizen. De Binnen- en de Buiten Oranjestraat lagen aan beide zijden van de oorspronkelijke Spaarndammerdijk, net als de Binnen- en de Buiten Dommerstraat.

De Spaarndammerdijk rond 1930. Bij de uitbreiding van de stad in westelijke richting werd de oude zeewering in het stratenplan opgenomen.

Het begon met
inklinkende
veenweiden,
nog voor 1200

de stad

Bij de bouw van de Spaarndammerbuurt, aan het einde van de negentiende eeuw, werd de dijk daarin opgenomen, ook als Spaarndammerstraat.

Halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw is het stuk Spaarndammerdijk bij Sint Barbara tot gemeentelijk monument verklaard. Dat was nodig, want bij het bestuur van de katholieke begraafplaats bestond het plan de dijk te laten afsluiten en op de kop een grote parkeerplaats aan te leggen. Waar nu de parkeerplaats nog steeds, is wilde men een modern glazen crematorium bouwen.

Toen de monumentenstatus eenmaal verleend was, is de dijk, die in zeer slecht staat verkeerde, geres-taureerd. Op advies van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg is er toen voor gekozen hem niet terug te brengen in de staat zoals hij er (vermoedelijk) rond 1200 had uitgezien, maar om de hoogte en de vorm aan te houden die hij bij de laatste grote restauratie – van 1678 – had gekregen.

Drie jaar daarvoor, in de nacht van 4 op 5 november, was tijdens een

heftige noordwesterstorm de Spaarndammerdijk op acht plaatsen doorgebroken. Het resultaat was desastreus. Vrijwel het hele gebied tussen Spaarndam en Amsterdam stond onder water. Er waren veel slachtoffers. Ook in Amsterdam was de schade groot. Op de Dam stond wel vijftig centimeter water, overal liepen de kelders onder en door verzakking stortten gebouwen in.

Nu was men in die tijd wel aan wateroverlast gewend – na hevige regen stond de stad vaak blank en bij harde storm sloeg het water soms over de dijk – maar een echte grote overstroming had de stad al lang niet meer meegemaakt.

Zelfs toen in 1570 op Allerheiligen, na een verschrikkelijke storm gepaard met een extreme springvloed, in heel zuidwest Nederland de dijken bezweken, hield de Spaarndammerdijk, op een kleine doorbraak vlak bij Spaarndam na, stand. Dat was te danken aan het feit dat in de decennia daarvoor de hele dijk onder handen genomen was.

Dat gebeurde met geld dat bij-

Op de Dam stond 50 cm water, huizen stortten in

eengebracht was door de gelovigen die massaal een door paus Leo X in 1517 uitgeschreven zogenoemde dijkaflaat hadden aangeschaft. De paus was tot het uitschrijven daarvan gedwongen door keizer Karel V, die geschokt was over de staat waarin de dijk verkeerde. Hij was er over heen gekomen in 1515 toen hij na een bezoek aan Haarlem op weg was naar Amsterdam.

De grote Braack, ter hoogte van Halfweg, herinnert nog aan de grote dijkdoorbraak van 1675, de zware stenen muur langs de dijk bij het gemaal aan het herstel dat daarop volgde. De verhoging en versteviging die in 1678 zijn beslag vond, was de laatste keer dat de Spaarndammerdijk serieus werd aangepakt voordat hij zijn functie als zeedijk verloor door inpoldering, de aanleg van de IJpolders.

Stadsuitbreiding, havenuitbreidingen, industrieterreinen, snelwegen en spooruitbreidingen eisten daarna in de twintigste eeuw hun tol. Behalve de paar honderd meter bij Sint Barbara resteren er nu nog bij Sloterdijk tweehonderd meter, een kleine zeshonderd meter vlak bij het sportpark Spieringhorn en tweehonderd in de omgeving van het gemaal bij Halfweg.

Bij dat stuk staat nog een van de drie overgebleven Amsterdamse banpalen. Dergelijke palen gaven de grenzen van de stad aan. Ooit stond deze paal, die rond 1650 door Rembrandt op een tekening werd vereeuwigd, elders langs de dijk. Na wat omzwervingen staat hij nu in het nieuw aangelegde Geuzenbos, niet ver van de plek waar in de Tachtigjarige Oorlog watergeuzen een Spaans contingent versloegen.

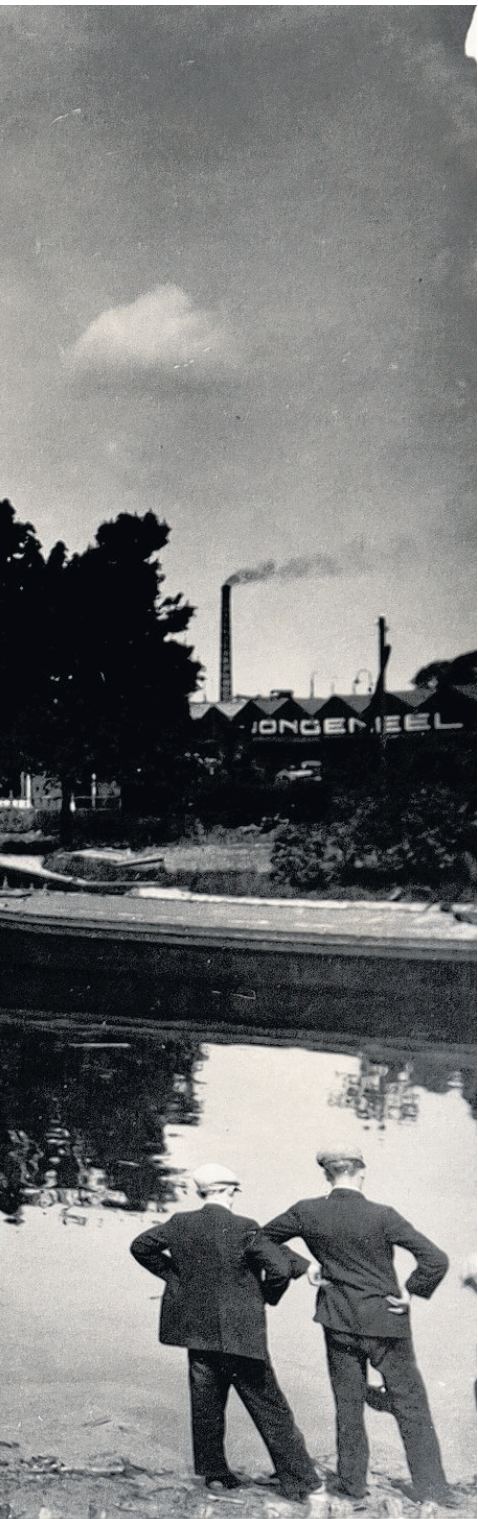

FOTO STADSARCHIEF

schuim

Wat: benefietgala Rode Kruis.

Waar: The Grand.

Wie: Bert Koenders, Robert-Jan Woltering, Paul Strengers, Femke Bierman, Liselotte de Koning, Gareth Johnson, Hein Jens, Dunya Khayame, Mohamed Baba, Ferry Houterman, Najiba Abdellaoui.

Wanneer: maandag 7 december, van 17.30 tot 00.00 uur.

Waarom: meer geld voor de minder bedeelden.

Waardering: YYY

Zo haal je een ton op

Dit jaar wordt het anders zo exorbitante gala van het Rode Kruis iets bescheidener gehouden. Met het oog op de crisis vindt de organisatie het niet gepast op grote schaal uit te pakken. Niettemin zijn ongeveer 150 gasten uitgenodigd voor een vijfgangendiner in The Grand. Ook niet mis.

De voornamen gasten – voornamelijk uit het Amsterdamse bedrijfsleven – vormen een belangrijke bron van inkomsten voor het Rode Kruis en die moet je dan ook in de watten leggen. Pas dan worden de creditcards, chequeboekjes en pinpassen (zelfs pinnen kan!) tevoorschijn gehaald.

Topkok Aurélien Poirot, die net zijn intrek heeft genomen in het nieuwe raw fish-restaurant Bridges, doet zijn best. Hij kookt flink wat ingewikkelde gerechten: gerookte-zalmjelly met zalmkaviaar, een gepocheerd kwartelei en zeekraal. Of de volgende gang: coquilles Saint-

Deze sponsors van het Rode Kruis moet je wel in de watten leggen

Jacques op een tartaar van oesters met radijs en een wodka-schuim. De Amerikaanse tafelenoten vinden het vergezocht. “Where are the buffalo wings?” vraagt één van hen zich lachend af. Als de gestoomde zeebaars met waterkers, slapuree en truffelschuim wordt uitgeserveerd, is het hen echt te veel. “Why?” is het enige dat ze uitbrengen. Ze zitten er sowieso een beetje voor spek en bonen bij, want alle speeches zijn in het Nederlands.

Maar ook voor de Nederlanders is het een lange zit, want het ontbreekt vanavond voornamelijk aan humor. Jenny Lane, een frêle zangeres met een immense stem, die tijdens het toetje optreedt, zorgt voor wat peper.

“Zo, weg met dat stoffige imago,” zegt Liselotte de Koning (directeur Rode Kruis Amsterdam). Het Rode Kruis kan wel iets sexyer, vindt ook Paul Strengers (voorzitter Rode Kruis), die een geweldige lullepote houdt aan het einde van de avond: eindelijk een lach. En o ja, 108.200 euro voor het Rode Kruis.

JISKA FISCHER

Feestje? Schuim@parool.nl

Dr. Stijn Briët-Hogenhuis en prof. Ernst Briët, directeur-research van Sanquin. Konden nog lachen aan het einde van de avond.

Minister Bert Koenders van Ontwikkelings-samenwerking, koud terug uit Carré: ‘Ik zie de directeur van Carré zitten, die zag ik gisteren nog. Wat een druk leven heeft u!’

Directeur Robert-Jan Woltering van The Grand moest opschieten. Zijn vliegtuig naar de Luxury Travel Market in Cannes vertrok vroeg. Wat een rotleven.

Directeur Hein Jens van Carré met Liselotte de Koning, directeur Rode Kruis Amsterdam.

Virtuoso Gareth Johnson hypnotiseerde de zaal met zijn prachtige vioolspel. Een welkome afwisseling na de ellenlange speeches.

Vrijwilligers die de Helpende Handen Award hadden gekregen. Liselotte de Koning: ‘Het Rode Kruis valt of staat bij zulke vrijwilligers.’

Presentatrice Dunya Khayame, ambassadeur van Rode Kruis Amsterdam, verzorgt de loterij.

Zangeres Jenny Lane, het peper én zout van de avond

Paul Strengers, voorzitter Rode Kruis, vraagt wie zijn vakantie wil opgeven om het bingobedrag van 108.200 euro te verdubbelen.

FOTO'S MENNO RIDDERHOF